

Empiiristä tutkimusta joustoturvasta, filosofiaa unohtamatta

■ *Andranik Tangian: Flexicurity and Political Philosophy. New York, Nova Science Publishers Inc. 2011. 208 s.*

Nyt se on sitten kirjoitettu, joustoturvan lyhyt historia, sekä empiiriseltä että filosofiselta kulmalta tarkasteltuna. Ja suoraan sanoen, jo oli aikakin. Joustoturva, jota myös EU:n uutena sosiaalisena mallina on markkinoitu, on elänyt ja muotoutunut suurelta yleisöltä piilossa. Vähän on niitä, jotka tietävät, mistä joustoturva alkaa ja mihin se päättyy. Moni toki luulee tietävänsä. Itsekin olen osallistunut lukuisiin seminaareihin, joissa joustoturvalla on hehkutettu kuin pyhällä kolminaisuudella katolisessa kirkossa.

Andranik Tangianin toimittama kirja on lääke tähän ongelmaan. Se kokoaa yhteen noin 30 jaksolla 2004–2010 tehtyä tutkimuksesta ja tulkitsee niitä raamissa, joka mahdollistaa myös filosofiset pohdinnat ja vaihtoehtoisten tulokulmien esittelyn. Käteen jää varsin kriittinen arvio EU:n työllisyyspolitiikasta, jonka ytimeen joustoturva on noussut. Tangianin katsannossa joustoturvan virallinen, Eurooppa-neuvoston 14.12.2007 vahvistama tulkinta nousee samoista oletuksista kuin finanssikapitalismi: talouskasvun vuoksi yritysten riskinotto-kykyä on lisättävä siirtämällä niille perinteisesti kuuluneita vastuita muille, kuten valtiolle ja – lopulta – työnantajille.

Finanssikapitalismi ei tätä lupausa lunastanut. Mutta lupaukset ovat jääneet lunastamatta myös joustoturvasta, on Tangianin keskeinen viesti.

Tangian aloittaa käsitehistoriasta. Joustoturvan 1. versio kehiteltiin Hollannissa, päättyön luvatussa maassa, jaksolla 1995–2000. Ajatuksena oli parantaa päättyötä tekevien turvaa korvaukseksi siitä, että heidän asemansa oli muita heikompi. Näin määriteltynä joustoturva toimi myös työmarkkinamallina: jouston ja turvan välillä on korvaussuhde (trade-off), josta työmarkkinajärjestöjen tuli keskenään sopia.

Jaksolla 2001–2006 kehiteltiin joustoturvan 2. versio. Siinä työssä vetovastuu oli EU:n komissiolla, työmarkkinajärjestöjen myötävaikutuksella. Maiden erilaisuudesta johtuen syntyi koko joukko kilpailevia etenemisteitä, joista itse kukin saattoi valita pohjaksi sen, mikä omaan kansalliseen malliin parhaiten sopi. Pienimmäksi yhteiseksi tekijäksi jäi näkemys, jonka mukaan työllisyysturva – se, että ihmiset työllistyvät – on sekä taloudellisesti että yhteiskunnallisesti parempi asia kuin työsuhdeturva – se, että ihmisillä olisi turvattu työsuhde. Tämä näkemys sisällytettiin myös EU:n Vihreään kirjaan työlainsäädännön modernisoimiseksi.

Vuonna 2007 tapahtui sitten jotakin selailaista, johon varmasti vielä monesti palataan. Kun EU:n komissio julkaisi joustoturvan yleiset periaatteet, vain muutamaa viikkoa myöhemmin EU:n työmarkkinaosapuolet ne yhteisessä julkaisussaan kuittasivat. Kuittasivat, vaikka yleisiin periaatteisiin ei enää sisällynyt korvaussuhdetta joustavuuden ja turvallisuuden välillä. Joustoturvan 3. versio oli syntynyt. Yleisissä periaatteissa turvallisuus toteutui joustavuuden seurauksena, ilman erikseen

sovittavaa kompensatiota. Samalla joustoturva oli muuttunut työmarkkinamallista talousmalliksi, ”joustavuudeksi inhimillisin kasvoin”. Näiden käsitteellisten kehitemien seurauksia Tangian tarkastelee luvuissa 2–7 muun muassa hyvinvointivaltion ja kollektiivisen sopimisen kannalta.

Hollannin kokemuksia joustoturvasta työmarkkinamallina tarkastellaan luvussa 9. Tarkastelu perustuu Hollannin ammattiliittojen keskusjärjestön (FNV) Amsterdamin yliopiston kokomaan tietokantaan, joka kattaa jouston ja turvan kehittymistä koskevat tiedot 5 383 työehtosopimuksesta jaksolla 1995–2007. Mikä tietokanta! En ole vastaavaa missään nähnyt. Ja mitä tuloksiin tulee, niin kehitys on suosinut joustoja. Niiden määrä sopimuksissa on lisääntynyt samanaikaisesti kuin joustojen osuus on laskenut. Eikä tasapainoista sopimista motivoivalla lailla vuodelta 1999 näytä olleen tähän kehitykseen olennaista vaikutusta. Siten joustoturva ei läpäise perusoletustaan koskevaa testiä edes joustoturvan synnyinmaassa, vaikka eräissä jouston ja turvan muodoissa molemminpuolista etua onkin löytynyt. Ja hieman kriittisemmin: tasavertainen sopiminen muistuttaa yhä enemmän työnantajaholhousta (social patronage of employers).

Luvussa 10 Tangian asettaa joustoturvan yleiseen lamatestiin vertaamalla vuoden 2009 laman talous- ja työllisyysvaikutuksia 31 maassa. Lähtökohtatiedot ovat vuodelta 2008, jolloin kaikki näytti vielä hyvältä, ja verrokkitiedot vuodelta 2010, johon mennessä globaalin laman vaikutukset olivat pääosin läpi talouksien lyöneet. Selitettäviä muuttujia, bruttokansantuotetta ja työttömyysastetta, koskevat tiedot ovat kansantalouden tilinpidosta. Selittäviä muuttujia, jouston ja turvan tasoa koskevat tiedot, ovat kansantalouden tilinpidosta ja OECD:n työsuhteturvan kireyttä koskevista tilastoista. Poliittikkamuuttujista on mukana ”pelastuspakettien” (bailout packages) koko. Mallissa kaikki muuttujat standardoidaan siten, että ne ovat maittain vertailukelpoisia.

Tulosten mukaan joustoturva ei läpäise tätäkään testiä. Lamassa taantuivat eniten maat, joissa työmarkkinajoustoja oli eniten. Vastaavasti maat, jotka eivät ole purkaneet työsuhteturvaansa joustoturvan suosittamalla tavalla, ovat menestyneet keskimääräistä paremmin. Siten tyrmätyiksi tulevat sekä joustoturvan virallinen versio, jonka mukaan joustot luovat turvallisuutta, että epävirallinen versio, jonka mukaan joustot ja turva tukevat toinen toisiaan.

Kriittinen lukija voi nyt tietenkin sanoa, että tässä puhutaan lyhyen aikavälin vaikutuksista. Pitkällä aikavälillä joustoturvan vaikutukset voivat olla positiiviset siitä yksinkertaisesta syystä, että eniten tuotantoon leikanneet maat kasvavat jatkossa muita nopeammin. Tämä jää nähtäväksi. Mutta vaikka näin kävisikin, niin argumentti on jälkikäteiserationalisointia. Joustoturvan käsitteeseen, sellaisena kuin se joustoturvan yleisissä suuntaviivoissa täsmennetään, ei sisälly jaottelua lyhyeen ja pitkään aikaväliin. Ja mitä esimerkiksi suomalaiseseen sovellukseen tulee, niin tavoitteeksi on asetettu nimenomaan äkillisten muutosten – kuten vuoden 2009 laman – vaikutusten ennakointi ja lievittäminen. Näin ei ole käynyt.

Miksi ei ole? Sitä Tangian pohtii luvussa 11. Hänen katsannossaan finanssikapitalismilla, joka viimeisen kriisin tuotti, ja joustoturvalla on yksi ja sama juuri, finanssiliberalismi. Jos tähän asti kirjaa Tangian on pärjännyt matemaattikkona, josta hänellä on tohtorin tutkinto, niin tästä eteenpäin hän kirjoittaa taloustieteilijänä, josta hänellä myös on tohtorin tutkinto. Itse asiassa luku 11 vie lukijan takaisin poliittisen taloustieteen ytimeen, Ricardon ja Marxin seuraan. Tämä luku voi tuntua aika vaativalta, jos perustietoja näistä asioista ei ole. Myöskään luvun lopussa olevat ennusteet (projections) Euroopan tulevaisuudelle eivät varmasti ilman kotiläksyjä aukea.

Palataan lopuksi lukuun 8, työpaikkojen laatu ja elinikäinen oppiminen. Se on lähinnä omia töitäni ja siksi sokeri pohjalla. EU:n työllisyyspolitiikka alkoi Luxemburgin pro-

sessina vuonna 1997. Sen neljäs pilari – sittemmin pilarirakenne on muuttunut – käsittelee ihmisten ja yritysten mukautumista ja mukauttamista työmarkkinoiden rakenneuutokseen. Keskeisin keino siinä työssä on ollut koulutus, elinikäinen oppiminen. Tälle keinoille myös joustoturvalla yleiset periaatteet, joissa koulutus mainitaan 91 kertaa, rakentuvat. Työvoimapolitiikka siellä mainitaan vain kahdesti. Ajatus näyttäisi siis olevan, että elinikäinen oppiminen tuottaa sekä toivotun työllisyystason että entistä parempia ja tuottavampia työpaikkoja.

Mutta kyllä tällekin oletukselle on aika vaikea löytää empiiristä evidenssiä. Se aineisto, jonka Tangian on koonnut Eurooppalaisen työolotutkimuksen aineistosta vuodelta 2005, viittaa siihen, että tyytymättömyimpiä työhönsä ovat ne palkansaajat, jotka ovat saaneet entisen työnantajan maksamaa henkilöstökoulutusta. ”Koulutus, koulutus, koulutus” ei siten näyttäisi olevan sellainen hyvän työn airut, jollaisena sitä meille on markkinoitu. Jotta koulutus voisi hyvän työn ja työllisyyspolitiikan ytimenä toimia, se olisi purettava osiinsa, ja katsottava missä olosuhteissa se voi toivottuja tuloksia tuottaa. Osallisuus koulutukses-

sa auttaa, erityisesti jos osallisuuden ehdot työnteossa laajemminkin täyttyvät. Ikävä kyllä joustoturvassa tälle osallisuudelle tehdään tilaa vain varsin stressaavin, työsuhteturvaa väheksyvin, reunaehdoin.

Millainen politiikka hyvään työhön ja työllisyyteen sitten johtaisi? Luvussa 12 Tangian tekee seitsemän ehdotusta perustuen prototyyppeihin, jotka jossakin muodossa jo toimivat jossakin. Niitä ovat yrityksen irtisanomistiheyden mukaan määräytyvä vakuutusmaksu (flexinsurance) toistuvia irtisanomisia vastaan, työpaikkaverot työpaikan sosiaalisten suhteiden saastuttamisesta, perustulo tulojakauman alapään vakauttamiseksi, ammattiliittojen roolin politisoiminen, finanssimarkkinoiden rajoittaminen, politiikan ja talouden suhteiden uudelleenmäärittely ja uuden, sosiaalisesti kestävä kehityksen filosofian luominen. Näistä kirjoittajan on suorastaan pakko jatkaa, jotta käsitys vaihtoehdoisen politiikan seuraavista askelista täsmentyisi. Mutta toki laajempaakin osallistumista voi ennakoita.

Suosittelen lämpimästi, myös oppikirjaksi.

Erkki Laukkanen